

OM GUDSNÆRVÆRET I KELTISK SPIRITUALITET

Av Barbro Raen Thomassen

Våpenhuskveld Høvåg kirke 19.04.04

Innledning

Alle her vet nok at jeg ikke er noen spesialist hverken i keltisk historie, kultur eller fromhetsliv. Men jeg har truffet på en bok, en og annen artikkel, et foredrag, noen sanger og salmer, bønner, kalligrafi, ornamentikk og bokilluminasjoner som omhandler og gir uttrykk for keltisk spiritualitet og jeg er blitt berørt. Det jeg har blitt berørt av vil jeg forsøke å formidle. I forberedelsene til denne kvelden har min hovedkilde vært Harald Olsens bok "Ilden fra vest - Tekster fra keltisk fromhetstradisjon", som kom ut på Verbum forlag i 1999. Jeg har kalt foredraget mitt "Om Guds nærværet i keltisk spiritualitet" - altså ikke "Omn Guds nærværet i keltisk åndelighet". I vår tradisjon finnes et ulykkelig skille mellom åndelig og verdslig som to adskilte områder. Begrepet spiritualitet sier imidlertid ikke bare noe om en åndelig virkelighet, men omfatter også denne åndelige virkelighets betydning for resten av livet, hvordan troen ytrer seg og gjennomsyrer tilværelsen. Jeg har alliert meg med flere tekstlesere, som vil lese keltiske bønner og refleksjoner etter hvert som jeg introduserer. St. Patrick, som vi vil komme tilbake til siden, skal få være den første stemmen:

St. Patricks brynje

Jeg omslutter meg i dag
med himmelens krefter:
solens lys
månens stråler
ildens glans
vindens hastighet
havets dybde
jordens tyngde
klippens hardhet.

Jeg omslutter meg i dag med Guds kraft:
Guds styrke til å støtte meg
Guds makt til å holde meg oppe
Guds visdom til å lede meg
Guds øye til å se foran meg
Guds øre til å høre meg
Guds ord til å tale for meg
Guds hånd til å leie meg

Guds vei til å legges foran meg
Guds skjold til å beskytte meg
Guds engler til å redde meg
fra djevelens snarer
fra fristelsene til å synde
fra alle som ønsker meg ondt
fjernt og nær, alene og i flokk.
Måtte Kristus verne meg i dag
fra gift og ild
fra drukning og sår
slik at mitt oppdrag måtte bære frukt i
overflod.

Kristus bak meg og foran meg
Kristus under meg og over meg
Kristus med meg og i meg
Kristus omkring meg og nær meg
Kristus til høyre og til venstre
Kristus når jeg står opp om morgenen
Kristus når jeg legger meg om kvelden
Kristus i hvert hjerte som tenker på meg
Kristus i hver munn som taler om meg
Kristus i hvert øye som ser meg
Kristus i hvert øre som hører meg.

Kort historikk

Kelterne er en gresk betegnelse, keltoi, på folkegrupper som romerne kalte gallere. De keltiske folkegruppene kom opprinnelig fra områdene rundt Svartehavet. Ca. 1000 år f.Kr. begynte de å vandre vestover, og spredte seg til store deler av Europa. Gjennom romernes ekspansjon nordover ble kelterne presset vestover til kontinentets kystområder og til de britiske øyer med Irland som kjerneområde. Det førkristne keltiske samfunnet var et stammesamfunn av desentralisert og ikke-hierarkisk oppbygning. Kelterne var dypt religiøse, med en høyt utviklet åndelig bevissthet og følsomhet.

Kristning av kelterne skjedde delvis gjennom påvirkning fra de romerske miljøene. Men påvirkningen herfra er muligens ikke så stor som mange har villet ha det til - selv om St. Patrick, som regnes som grunnleggeren av irsk kristendom var av romersk-britisk familie. Mye tyder på at det tidlig har vært direkte forbindelser utenom Roma, til

urkirkens kjerneområde i indre Middelhavsregion. Der finnes likheter mellom tidlig keltisk kristendom og Østkirken. De karakteristiske keltiske steinkorsene som en finner i Irland, Wales og på de skotske øyene, har ingen paralleller ellers i Europa- Vi må helt til Armenia for å se lignende. Illustrasjonene i de keltiske alterbøkene og bibelmanuskripter, som Book of Kells, har likheter med ikonene i egyptiske, koptiske og syriske kirker. Ørkenfedrene fra Egypt finnes flere steder sitert på steinkorsene og i tidlige keltiske tekster.

Etter hvert kom også flere impulser til via misjonsframstøt fra Roma og især Gallia (Frankrike). Men, mens kirken i andre deler av Europa valgte en konfrontasjonslinje, var der i de keltiske områdene en helt annen grunninnstilling. Den keltiske kristendommen tok opp i seg positive trekk i de førkristne skikker og forestillinger, og integrerte dem i den nye kristne troen. En solid forankring og ærbødig respekt for førkristne kulturtradisjoner, er høyst sannsynlig en av grunnene til at den keltiske kristendommen fikk en uvanlig vitalitet og ekspansjonskraft. Mange av de keltiske tradisjonene holdt seg levende til langt inn i det 19. århundre, og er vel aldri dødd ordentlig ut. I de siste tiår av det 20. århundre opplever vi en fornyet interesse, som vi bærer med oss inn i et nytt årtusen.

Karakteristiske trekk

Karakteristiske trekk ved keltiske spiritualitet er: en sterk opplevelse av Guds nærvær, en helhetlig virkelighetsoppfatning, naturfølsomhet, et positivt menneskesyn, en spiritualitet for hjertet like mye som for hjernen; et enkelt og kontemplativt liv, søken etter åndelig veiledning, pilgrimsferder, askese og bot, kunstnerisk utfoldelse, tørst etter kunnskap, en nær tilknytning til helgener, og en ansvarsfølelse uttrykt gjennom stor gjestfrihet og barmhjertighet.

Gudsnærværet

At kelternes spiritualitet er uvanlig sterkt preget av Gudsnærværet får vi innblikk i gjennom et utdrag av "St. Patricks brynje" som ble lest innledningsvis. Brynjedikting regnes som en egen litterær genre med utgangspunkt i Efeserbrevet 6.10-18 om å ikle seg Guds fulle rustning, med sannheten som belte om livet og rettferd som brynje. Brynjediktingen er

bønner om beskyttelse, framsagt i dyp tillit til at slike bønner blir hørt. Det dreier seg om en jordisk og dennesidig åndelighet, uten skarpe skiller mellom det hellige og det verdslige. Gudslivet knyttes til helt hverdagslige gjøremål, som anses som like viktig som søndagsgudstjenesten. Det er en åndelighet som er basert på de alminnelige tings betydning og viktigheten av de små hellige handlinger. Fra morgen til kveld - under Guds ansikt og i hans nærvær. Å nøre opp ilden, kle seg. stelle dyr, så korn, høste inn grøden, melke kyr, produsere klær, dra på fiske - alt hadde sine ritualer, bønner og gjerne melodier. Det fortelles fra Ytre Hebridene: "Når folket på øyene kom ut om morgenen til sitt arbeid på jorda. sitt fiske, sitt husdyrstell og andre gjøremål, framførte de en bønn kalt "Ceum na Cōrach", som betyr "den rette vei". Hvis de var sikre på ikke å bli hørt av andre, stemte de i og sang denne morgenbønnen til en behagelig melodi. Dersom det var andre, og særlig fremmede i nærheten, nynet de bønnen på en karakteristisk, men nesten ikke hørbar måte, lik havets vedvarende mumling eller vindens sukk mellom trærne."

Holistisk virkelighetsoppfatning

I keltisk spiritualitet henger alt sammen. Kelterne har en helhetlig (holistisk) tenkemåte. Det gjelder også tilsynelatende motsetninger som det dennesidige og det hinsidige, tid og evighet, indre og ytre verdier, individ og univers. Ingenting står for seg selv og alene, alt er en del av en stor helhet. Den typisk keltiske knuten er symbolet for en slik virkelighetsoppfatning. Det er Gud Skaperen som har sørget for denne sammenheng og helhet.

I norsk tradisjon kjenner vi noe lignende i deler av stavkirkeornamentikken. Tenk på utskjæringene rundt flere av inngangsdørene, der linjene slynger seg i hverandre, under og over i et finurlig og komplisert mønster. Eller tenk på det noe enklere severdighetseblemet som vi finner som veiskilt. Hos kelterne var mønstrene bare enda mer utviklet og gjennomført.

Naturfølsomhet

Når Gud Skaperen har sørget for en slik sammenheng og helhet, følger naturlig en stor respekt for skaperverket. Alt forkynner hans godhet:

Det er ingen vekster på jorden
uten at de er fulle av hans dyd.
Det er ingen former på stranden
uten at de er fulle av hans velsignelse.

Det er intet liv i havet,
det er ingen skapning i elven,
det er intet på firmamentet
uten at det forkynner hans godhet.

Det er ingen fugler på vingene,
det er ingen stjerner på himmelen,
det er intet under solen
uten at det forkynner hans godhet.
(s. 90 i "Ilden fra Vest")

Gleden over å leve i og nær naturen er sterk.
Naturen blir som en slags hellig bok, en
åpenbaring av Guds vilje og tanke, Guds
velsignelse og godhet. Det fins spor av Gud
overalt.

Et positivt menneskesyn

Mer enn synd og onde tilbøyeligheter
fokuserer kelterne på mennesket skapt i Guds
bilde, og alle de muligheter dette innebærer.
Keltisk spiritualitet er preget av et positivt
menneskesyn. En naturlig konsekvens av et
positivt menneskesyn, er et positivt kvinnesyn.
Kvinnen ble like høyt verdsatt som mannen.
Det var ikke uvanlig med blandede klostre,
både for kvinner og menn. Ikke sjelden var en
kvinne leder av disse. Og mange av de keltiske
helgenene var kvinner.

Hjerte og hjerne

Keltisk spiritualitet springer ut av en
virkelighetsforståelse som er basert på
sanseinntrykk, opplevelser og følelser like
mye som tankevirksomhet og refleksjon. En
spiritualitet for hjertet like mye som for
hjernen. Det vakre og det rette hører sammen.
Sanseinntrykkene kommer fram i "**En million
mirakler**":

Du Guds Sønn, gjør et mirakel for meg:
forandre mitt hjerte.
Du som med ditt blod frelser menneskeheten,
renvask mitt hjerte.

Det er du som får solen til å skinne
og isen til å glitre
Du får elvene til å flomme
og laksen til å springe.

Din kyndige hånd får nøttetreet til å blomstre
og kornet til å gyldne.
Din ånd skaper fuglenes sanger
og bienes summing.

Ditt skaperverk
er en million vidunderlige mirakler,
vakre å beskue.
Jeg ber deg kun om ett mirakel til:
gjør min sjel vakker
(s. 89 i "Ilden fra vest")

Et enkelt og kontemplativt liv

Menneskenes liv og hverdagens gjøremål ble
gitt en åndelig begrunnelse og et innhold som
stimulerte til ettertanke, personlig
overbevisning og indre liv. La oss høre en
refleksjon over "Det kristne liv":

Hva er det som er best for det kristne liv?
Enkelhet og målrettethet.
For en skjødesløs kristenhet
som motsetter seg alt besvær,
vil prøvelsene i ilden være store,
men belønningen i himmelen liten.
For en aktiv kristenhet
som motstår all velvære,
vil prøvelsene i ilden være små,
men belønningen i himmelen stor.

Hva er best for sinnet?
Åpenhet og ydmykhet.
For alle gode ting finner rom
i et åpent og ydmykt sinn.
Hva er verst for sinnet?
Tranghet, lukkethet, og innsnevretthet,
for intet godt finner rom
i et trangt, lukket og innsnevret sinn.
(s. 117 i "Ilden fra vest")

Klostrene ble basisenheter i den raskt
voksende kirken. Abbedene eller abbedissene
hadde ofte større innflytelse enn biskopene.
Klostrene var lærdomssentra både for åndelig
og praktisk veiledning og var matstasjoner for
sultne og fattige. Klostrene tok opp i seg alle
sider ved menneskenes liv. Gjennom sin tette
utveksling med samfunnet omkring, kom
klostrene til å påvirke alminnelige menneskers
liv i kontemplativ retning. Troens innerside og
dybdedimensjon ble viet tid.

Åndelig veiledning

Fra før-kristen tid eksisterte det blant kelterne en sjelevennordning. Denne ordningen videreførte de kristne keltere. De aller fleste hadde en sjelevenn, eller en åndelig veileder, hvis råd som oftest ble fulgt. Også lekfolk kunne være sjelevenner. I konfliktsituasjoner i et kloster, var det ikke uvanlig at sjelevennens råd ble fulgt framfor klosterregelen.

Asketiske idealer

Asketiske idealer inspirert av urkirken og ørkenfedrene hører også til de særpregede trekk. I vår tid og tradisjon er askese som regel et temmelig negativt ladet ord. Men vi skal vite at det greske ordet askese betyr øvelse, trening, og ikke har noe med kroppsfientlighet og selvplaging å gjøre. Det handlet i tidlig kristen tradisjon om å trene seg i å følge Kristus, motstå det onde, og innvie seg i Guds hemmeligheter. Askese er frivillig selvpåttatt øvelse der en gjerne avstår fra noe, for lettere å kunne hengi seg og konsentrere seg om noe enda viktigere. Hos kelterne kunne askesen bestå av en regelmessig veksling mellom forskjellige livs- og virksomhetsformer: ordinært klosterliv, pilegrimsvandring, misjonsreiser og eneboertilværelse. La oss høre om de "To eneboere i et hus":

To eneboere i et hus

Da vi var unge, blyge, men vakre,
vandret vi hånd i hånd over Ulsters høyder
og hvasket kjærlige ord til hverandre.

Jeg hadde kjent deg
siden vi begge var syv år gamle,
og jeg hadde sett deg
vokse opp til en pike av sjelden skjønnhet:
å se på deg var som å stirre
inn i selve himmelen.

Da vi giftet oss
levde vi et enkelt og skyldfritt liv.
Vi arbeidet hardt om dagen
og nøt hverandre om natten.
Jeg vil alltid huske lykken i disse tidlige år.

Du fødte fem barn
og jeg strevde på markene for å fø dem.
Jeg vil alltid takke Gud
for at han sørget så godt for oss.

Nå er barna voksne,

kroppene våre blir gamle og rynkete,
og lysten til fornøyelse svekkes.
Ettersom gleden ved denne verden blir mindre,
vokser bønnens gleder seg sterkere.

La oss være følgesvenner på bønnens
pilegrimsvei,
la oss være bror og søster foran Guds alter.

Ettersom alderens mørke
kaster skygger over våre ansikter,
la himmelens lys gjennomtrenge våre sjeler.

Vi skal være to eneboere i ett hus,
to sjeler viet til én Gud.
(s. 163-164 i "Ilden fra Vest")

Bot

Askese hørte ofte sammen med bot. Private botsøvelser ble praktisert av folk flest i en grad som vel ingen andre steder i kristenheten. Martyriet ble oppfattet som en aktualitet for alle troende.

Kelterne opererte med tre grader av martyrium:

- Det hvite martyrium stod for oppbruddet, pilegrimsvandring, eksilet og det å være fremmed i verden.
- Det grønne martyrium stod for adskillelse. stillhet og eneboerliv.
- Og det røde martyrium stod for blodofferet, det egentlige martyrium.

Pilegrimsferd

Oppbruddstrangen førte keltiske munkar langt av sted på farefulle reiser over land og hav. Pilegrimsreisen var ikke bare en ytre reise, men like mye en indre fordypning. Ørkenfedrene hadde ørkenen, kelterne hadde havet.

En gammel førkristen avstraffelsesmetode hadde vært å legge den dømte i en skinnbåt og sende ham til havs - uten seil eller årer. Kelterne gav denne tradisjonen et nytt innhold, knyttet til frivillig bot og til misjonsvirksomhet. De la seg i sine skinnbåter og lot havet føre dem dit det ville. Der båten strandet gikk de i land, i tillit til at Gud hadde en plan med deres liv nettopp der. Slik kom den irske munken Columba med følge til øya Iona, på vestkysten av Skottland i år 563 og grunnla sitt klostervirke.

Columba vant stort ry som klosterleder, poet, lærd, misjonær, kirkelig strateg og åndelig veileder. To av Columbas tekster er tatt med i tilleggget til den norske salmebok, Salmer 97: "Du Gud er far åt alle" og "Kristus er vår forløysar".

St. Columba kjente gleden ved å leve enkelt og tillitsfullt, med lett bagasje på livsferden, uten å omgi seg med de tusen ting som krever vår oppmerksomhet. Det fortelles at Columba en dag fikk besøk av en reisende i sin celle på Iona. Den reisende så seg rundt i den sparsomme cellen og spurte: "Hvor er møblene dine?" Hvorpå Columba svarte: "Hvor er dine?" "Åh, jeg er jo på reise og kan ikke ha med meg møbler", sa den reisende. "Det er jeg også," svarte Columba.

En av de første kirkene i Bergen var viet St. Columba. St. Columba ble feiret hvert år 9. juni, og navnet fornorsket til Kolbjørn. På primstaven ble imidlertid denne dagen merket med en laks - fordi det også var tiden for laksen til å trekke oppover i elvene. Og Columba-messen ble på folkemunne kalt "Kolbjørn med laksen".

Klosteret på Iona fikk stå i fred de første århundrene - inntil norske vikinger røvet og plyndret det flere ganger fra 794 og inn i 800-tallet. Ved et tilfelle førte vikingene 68 munkker ned til stranden og drepte dem. Denne stranda kalles den dag i dag for Martyrs' bay.

Men ikke alle vikinger dro hjem uberørt. Noen fikk etter hvert livene sine forandret. Kong Olav Kvaran, konge i vikerriket Dublin 944-980, gikk på sine gamle dager i kloster på Iona og ble gravlagt der. Opptil 8 andre norske konger lot seg også gravlegge på Iona. Arkeologiske funn på sør- og vestkysten av Norge viser kontakt med kelterne lenge før Olav den Helliges tid. For eksempel korsornamentikken på en runestein på Hå på Jæren. Det synes være klart at kristningen av Norge har vært langt mer sammensatt og tidkrevende enn det Snorres heltehistorie vil ha det til.

Kunstnerisk utfoldelse

Kelternes virkelighetsforståelse - basert på sanseintrykk, opplevelser og følelser like mye som tanke og refleksjon - kom til uttrykk

i kunsten. De kunstneriske uttrykk var ikke bare ramme og innpakning av et budskap, men en integrert del av den religiøse helhetsforståelsen. Dette førte til stor utfoldelse i metall, stein, kalligrafi, bokilluminasjoner, poesi, musikk og liturgi. Book of Kells ble påbegynt på Iona. Men for å redde den fra vikingene ble den flyttet til Kells i Irland og videreført der. Fullført ble den aldri. Men det som er, er av så stor kvalitet at det regnes blant Irlands fremste nasjonalklenodier.

Boka er skrevet med fjærpenn på pergament av kalv eller saueskinn. Ornamentene er konstruert ved hjelp av en passer og linjal, konturene streket opp og mellomrommene fargelagt med pensel. Det finnes en del skrivefeil i Book of Kells, som ikke er forsøkt skjult eller rettet. Tvert imot, der det oppstod skrivefeil, kunne kunstneren finne på å tegne en liten spottende figur i marginen som peker med fingeren på feilen. Det vakre var viktigere enn det korrekte.

Helgener

Helgenene spilte en viktig rolle som gode forbilder. Kelterne var ikke så nøye med den formelle kanoniseringen og opererte med mange flere helgener enn det kirken offisielt godkjente. Mange av disse helgenene kom fra enkle kår, og hadde en nærhet til folk flest som gjorde at man kunne identifisere seg med dem.

Gjestfrihet og barmhjertighet

Kelterne var mer opptatt av troens praktiske konsekvenser i det daglige liv enn av teologiske og læremessige definisjoner. Gjestfrihet og barmhjertighet sto høyt. For hvem vet om det ikke er Kristus selv som står utenfor når noen banker på vår dør?

Den fremmede

Jeg så en fremmed i går.
Jeg satte mat på bordet.
helte drikke i begeret,
spilte musikk å lytte til.
Og i Treenighetens hellige navn
velsignet han meg og mitt hus,
mitt kveg og mine kjære.
Og lerka forkynte i sin sang:
Ofte, ofte, ofte
går Kristus forkledd
som en fremmed.

(s. 191 i "Ilden fra vest")

Gjestfrihet

Enten solen står på sitt høyeste,
eller månen og stjernene
gjennomtrenger mørket,
skal min lille hytte alltid være åpen.
Den skal aldri være låst for noen,
for at jeg ikke skal låse den for Kristus selv.

Enten min gjest er rik og høytstående,
eller han er fattig og fillet,
skal mitt lille spiskammer alltid være åpent.
Jeg skal aldri nekte å dele min mat,
for at ikke Marias sønn skal gå herfra sulten.
(s. 185 i "Ilden fra Vest")

Ilden som symbol på Guds nærvær

I de keltiske klostrene og kirkene skulle ilden
brenne uten stans, dag og natt, år ut og år inn. I
et av Irlands største klostre skal den ifølge
tradisjonen ha brent sammenhengende i over
tusen år. Det ble utviklet seremonier og bønner
når man nørte opp ilden om morgenen og
dekket glørne ilden til for natten. La oss høre
"Bønn for å nøre opp ilden":

I denne morgen, mens jeg nører opp ilden,
ber jeg om at Guds kjærlighets flamme
må brenne i mitt hjerte,
og i hjertene til alle jeg møter i dag.

Jeg ber om at ingen misunnelse
og ingen ondskap,
intet hat og ingen frykt må kvele flammen.

Jeg ber om at ingen likegyldighet og apati,
ingen forakt og stolthet,
må skylle som vann over ilden.

Måtte istedet gnisten fra Guds kjærlighet
tenne kjærligheten i mitt hjerte,
slik at den kan brenne klart gjennom dagen.

Måtte jeg få varme dem som er ensomme,
de som har kalde og livløse hjerter,
slik at alle kan kjenne velværet
av Guds kjærlighet.

Og **"Bønn for å dekke til ilden"**:

Herre, ta vare på ilden,
slik Kristus tar vare på oss alle.

Herre, måtte dens varme
forbli i vår midte,
slik Kristus alltid er iblant oss.

Herre, la den blusse opp
til liv i morgen tidlig,
slik vi skal oppstå
med Kristus til evig liv.

Avslutning

Det går mot kveld. Før vi går hver til vårt - ta
med en **"Kveldsbønn"**:

Måtte vi gjøre Guds vilje,
ta del i Kristi død,
og stå opp i himmelens lys.

Måtte vi hvile trygt i denne natt,
sove i fred,
og stå opp med morgenlyset.
Måtte vår Far våke over vårt leie,
Kristus fylle våre drømmer,
og englene vokte våre sjeler.
(s.131 i "Ilden fra Vest")

Dere har kanhende ikke så lang vei hjem. Men
ta likevel imot en keltisk **"Velsignelse ved
reisestart"**. Og tenk at denne velsignelsen
ikke bare gjelder veien hjem til ditt hus, men
også den livsveien du har å gå:

Måtte veien stige opp for å møte deg
Måtte vinden alltid være deg i ryggen
Måtte solen skinne varmt på ditt ansikt
Regnet falle mykt på dine åkrer
Og til vi møtes igjen
Måtte Gud holde deg i sin hånd.
(s. 172 i "Ilden fra Vest")